

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.



István LADÁNYI

UDK 801.655.7:[050]"1965/1992"=511.141

Pannon Egyetem

Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v9i2.4>

Irodalom- és Kultúratudományi Intézeti Tanszék

HU – 8200 Veszprém, Egyetem utca 10.

ladanyi.istvan@mftk.uni-pannon.hu

Izvorni znanstveni članak

Original Research Article

Primljeno 15. srpnja 2022.

Received: 15 July 2022

Prihvaćeno 15. rujna 2022.

Accepted: 15 September 2022

A SZABAD VERS KULTUSZA AZ ÚJVIDÉKI ÚJ SYMPOSION FOLYÓIRATBAN

Absztrakt

Az újvidéki *Új Symposion* folyóirat 1965-ben indult, és több belső vagy kikényszerített átalakulás, nemzedékváltás után 1992-ben szűnt meg végleg. A folyóiratnak a vajdasági magyar irodalmat megújító programjában az esszé, az irodalmi kritika mellett különös jelentőségre tesz szert az avantgárd irodalmi hagyományokra támaszkodó szabad vers. A tanulmány a szabad vers térnyerését és irodalmi eredményeit követi végig a folyóirat működésének három évtizedében.

Kulcsszavak: kisebbségi irodalom, folyóirat-történet, *Új Symposion*, szabad vers

Az *Új Symposion* folyóirat 1965-től 1992-ig jelent meg Újvidéken, a jugoszláviai magyarság második világháború utáni szellemi központjában. A város a Szerbiához tartozó Vajdaság autonóm tartomány székvárosaként lett a szerb kultúra regionális gócpontja mellett a többi vajdasági nemzeti kisebbség kulturális központja is. A második világháborút követően Újvidéken alakítják ki a regionális szerb intézmények mellett a magyar, román, a ruszin, a szlovák kiseb-

ség kulturális csúcsintézményeit, sajtóját, kiadóit, később egyetemi tanszékeit, közös tankönyvkiadó intézetét. A *Symposion*-mozgalomnak is nevezett történet az 1965-ös folyóirat-alapításnál néhány évvel korábban, 1961 végén kezdődik. 1961. december 21-én indul el az újvidéki *Iffúság* hetilapban a *Symposion* című kétoldalas melléklet, amelyet a későbbi folyóirat-alapító nemzedék 20–21 éves tagjai szerkesztenek. A hetente két, majd három oldalon, később kéthetente öt, majd hat oldalon megjelenő melléklet néhány hónapos publikálási szünet után 1965. januári indulással, *Új Symposion* néven folyóirattá formálódik át. A vajdasági magyar kisebbségi irodalom történetében meghatározó jelentőséggel bír a folyóirat első nemzedékének munkássága, amely az 1970-es évek elejéig szerkeszti a lapot. Nem kizárólag ugyan, de hozzájuk kötődik a kisebbségi kulturális közeg intenzív modernizációja, intézményi fejlesztése, a saját közegen túl a jugoszláviai, illetve az egyetemes magyar irodalmi térben is kezdeményező szerep vállalása, a saját szellemi tér önálló definiálásának, proaktív alakításának igénye. Ebben a második és a harmadik szerkesztői nemzedék is változó módokon és mértékben ugyan, de követője az 1970-es években, illetve az 1980-asok elején. (A folyóirat történetéről lásd: Ladanji, *Prevođenje i kulturni identitet*; Ladányi, *Az újvidéki Új Symposion*; Losoncz, *A hatalom(nélküliség) horizontja*; Szerbhorváth, *Vajdasági lakoma*; Virág, *A margó vándorai*.)

Az egész közeg kultúrájának megújítására törekvő tevékenységben néhány írásműfajnak különös jelentősége volt: ezek az irodalmi kritika és a műkritika, az esszé és a vitaműfajok, továbbá természetszerűleg a szépirodalmi műfajok, akár eredetiben, akár műfordításban. Az esszében és kritikában deklarált új irodalom iránti igény a saját szépirodalmi alkotások közül a költészetben nyilvánul meg először a legmarkánsabban, mégpedig a folyóirat meghatározó szerkesztői és alkotói által kultivált szabad vers dominanciájában. A szabad vers magától értetődő lírai megnyilvánulási forma lesz, vizuális jellemzőivel is hozzájárul a folyóirat arculatához, és a folyóirat műszaki szerkesztői vizuális eszközökkel is támogatják megjelenését a folyóiratban.

Tolnai Ottónak a *Symposion* mellékletet indító *Első esszéjében* a tenger az ismeretlen, az előre nem látható változások metaforája, a művészi tevékenység pedig ennek a kiszámíthatatlanságnak a vállalása, az előre nem tudottnak a kutatása (Tolnai, *Első esszé* 8). Ezeknek a szépirodalmi kutatásoknak a legfontosabb formája lesz a vers, mégpedig a verselési gyakorlatokban és az ars poeticákban tetten érhető tudatossággal. A vers pedig elsősorban a szabad verset jelenti, kiemelt jelentőségű változata pedig az avantgárd hosszú vers lesz.

Az *Új Symposion* 1981-ben megjelent, jubileumi 200. számában a lap örökségével számot vető fiatal Losonczi Alpár az esszé és a vers műfajáról mint a szubjektivitásnak hangot adó és a spontaneitás érvényesülését lehetővé tevő, tehát nem mintakövető, hanem a saját tapasztalatokat és helyzetérzékelést szóhoz juttató műfajokról gondolkodik. Az 1961-es indulás kapcsán a nemzedéki fellépés spontaneitását méltatja, a spontaneitást értékválasztásként tudatosítva. A spontaneitás mellett a szubjektivitást látja „nagy horderejű élmény”-nek, és ebben látja az esszé meg a vers mint vezető műfajok jelentőségét, „a szubjektivitás magára találásának leglényegesebb fragmentumai”-ként nevezve meg őket (Losonczi, *Kommentár* 419). Az indulás időszakához képest a későbbi időszakról Losonczi megállapítja a vers és az esszé műfaji szövetségének fölszámolódását, és a vers magára maradását a szubjektív tapasztalatok szóhoz juttatásában. A Losonczi által láttatott igény a szubjektum tapasztalatainak szóhoz juttatására különös jelentőséggel bír a tágabb és szűkebb társadalmi közeg ideológiai kötöttségeit és ehhez kapcsolódó ízlésbeli korlátait, valamint hatalmi reflexeit figyelembe véve. A költészet lesz a nem preformált megszólalásmódok, irodalmi kísérletek legfőbb terepe.

A vers, a versben létezés jelentőségéről és szabadságáról szól Tolnai Ottó *Doreen 2.* című, *ars poetica helyett* alcímmel is hangsúlyossá tett költeménye már a *Symposion* melléklet 1963. február 7-i számában. A versszöveg terjedelmével való, első olvasatban esetleg frivolnak ható játék előbb a szerelemről (és annak szabadságáról) szóló beszéddé alakul, hogy aztán a világ szűkösségével szemben a vers a tágasság helyeként azonosítódjon:

igaz különben sincs sose kedvem
 abbahagyni a verset
 hogy legalább a versben
 nyújtózkodhassak
 186 centimnek kicsi
 ez a szoba
 alacsonyok ezek az utcák
 meg a takaróm is rövid. (11)

A zárlatban pedig olyan térként tudatosul a vers, amelyben a lírai én elnyerheti a maga teljes azonosságát:

hajótörökként akarok hánykolódni
 rajta és lassan alásüllyedni

úgy hogy észre se vegyem mikor
 fulladok bele
 minden versbe bele akarok fulladni
 bele akarok fulladni
 bele akarok fulladni
 bele akarok fulladni minden versbe. (11)

A publikáció jelentőségét és szerkesztési tudatosságát növeli, hogy együtt jelenik meg Domonkos István *Kontrapunkt* és Ladik Katalin *Az androgyn* című, szintén máig hivatkozott és szintén ars poetikus sajátosságokat mutató költeményeivel (lás erről: Ladányi, *Egy folyóirat-publikáció* 99–102). Szintén még a melléklet első évfolyamában jelenik meg Domonkos István kisesszéje, *A vers fetisizálása*. Domonkos publikálja ebben az időszakban a legtöbb verset a *Symposionban*, és műfordítóként is a legaktívabb. Paradoxonokban gazdag esszéjében a verset győzelemnek minősíti, a kétely győzelmének, és a versbeli létezés magasztalása pedig mindig visszahurkolódik a testben, a test révén megtapasztalható élet konkrétumaiba. A vers egyik metaforája nála is a víz lesz: „A vers totális: önmagát, értelmét veszíti el, ha elemezzük; magyarázni annyi, mint megsemmisíteni. A vers elemzése rombolás, mert a vers tó, melyben halként csak jelenléted lehet; szem: fényállását kormoddal csak csökkentheted.” (Domonkos, *A vers fetisizálása* 9)

A szabad vers lehetőségeinek elsajátításában kezdetben minden bizonynal meghatározóak, legalábbis felszabadító erejűek lehettek a délszláv minták. A symposionisták első kritikái, esszéi, műfordításai – azon túl, hogy megsemmisítő kritikával fordulnak a vajdasági magyar költészet kanonizált alkotóinak kötetei felé – a kortárs horvát és szerb költészet aktuális fejleményeihez kapcsolódnak. A horvát és a szerb költészetnek az ún. második modernségként tárgyalt alkotói, Vasko Popa, Antun Šoljan, Ivan Slamnig, Predrag Nastasijević, Branko Miljković, Vera Blagojević, Branislav Petrović, Miodrag Pavlović, Milivoj Slaviček, Slavko Mihalić, Vesna Parun stb. sorban megjelennek a mellékletben, illetve később a folyóiratban. A róluk szóló kritikák, esszék értő és esztétikai felfogásukat elsajátító olvasóként mutatják meg a symposionistákat. Tolnai Ottó, Domonkos István, Bányai János vagy Raffai Ferenc a saját kulturális közegeként látta azt, amelyben az eredeti versek születtek, vagyis nem kívülről, egy másik kultúra felől olvassák ezeket a szövegeket. Ehhez hasonló bensőséges viszony a délszláv irodalmakkal kapcsolatban a későbbi nemzedékekből talán csak Feny-

vesi Ottónál érhető tetten, főleg a nemzedéktársai által szerkesztett *Quorum* horvát folyóirat költőihöz, illetve a kortárs szlovén művészeti jelenségekhez való viszonyában.

Branislav Petrović *Vers, avagy hogyan is íródik a vers* című félhosszú szabad verse a *Symposion* melléklet 1962. június 28-i számában jelenik meg, Domonkos István fordításában. A fordítás egyszerre olvasható Domonkos korábban született verseinek folytatásaként, de legalább annyira Domonkos későbbi félhosszú költeményeinek előzményeként, amelyek jellemzően reflektálnak a nyelvre, nyelvi meghatározottságukra és a maguk megalkotottságára. Branislav Petrović verse is megjeleníti a vers létrejöttének folyamatát, a vers keletkezésének játékát, és kérdőre vonja a vers és a világ viszonyát.

Lassan lassan barátom megmutatom
 hogyan is íródik a vers!
 Hát,
 tegyük fel, aludtál,
 ébredsz
 ni-ni a föld a városokkal, folyókkal
 szívedbe költözik,
 szívedben elfoglalt helyét drágán fizeti.
 MADARAK REPÜLNEK A LÉGBEN
 KISERKEN A FŰ
 AZ EMBEREK VIZET ISZNAK
 ELJÖTT A REGGELI IDEJE (8)

– kezdődik Domonkos fordítása, amely szöveggként színre viszi a keletkezés folyamatát, a verzállal szedett születő versváltozatokat, a szöveg–világ viszonyban pedig az események világának egyediségére irányítja a figyelmet, és lírai énje ennek az egyediségnek a létrehozását várja a verstől:

MADARAK RÖPÜLNEK A LÉGBE, HA VAN LÉG
 HA VANNAK MADARAK
 FÖLDBŐL SERKENNEK A FŰVEK, HA VAN FÖLD
 HA VANNAK FŰVEK / VIZET ISZNAK AZ EMBEREK, HA VAN VÍZ
 HA VANNAK EMBEREK / ELJÖTT A REGGELI IDEJE.

Ez igen, ez már vers
kezdetnek nagyon is jó,
csak az ügyes tolvaj hiányzik, hogy ellopná
mi felesleges belőle, hiányzik
a beográdi tavasz, hogy önállósítaná versünket.
De a versben a levegőt megmagyarázni a levegőt,
megvilágítani a szép földet,
de a versben értelmet ad az ember a víznek,
kalapot venni a légnek,
nőnek bemutatni a földet,
egy vers után meginni az embert,
úszni tanítani a vizet!
A reggeli ideje alatt kötelezően fényképezkedni! (8)

Noha maga a fordítás helyenként nehézkesnek hat, az eredeti és a fordítás közti megtermékenyítő kapcsolatot ugyanakkor világosan mutatja, ráirányítva a figyelmet Domonkos költészetének kortárs délszláv kontextusaira. A vers mellé állíthatjuk például Domonkosnak az *Egy virágzás elé* című költeményét, de valójában téves irány lenne efféle konkrét hatásokat keresni, hiszen Domonkos ekkor már megírta költészetének olyan antologikus darabjait, mint a *Tisza* című versét (szintén a *Symposion* mellékletben jelent meg 1962. május 1-jén) vagy első kötetének címadó hosszúversét, a *Rátkát*. A *Rátkát* egyébként, talán terjedelmi okokból, talán a *Híd* folyóirat presztízse miatt is, nem a *Symposion* mellékletben publikálta Domonkos, hanem a *Híd* 1962. márciusi számában, ugyanakkor a *Symposion* is azonnal reagált az eseményre március 22-i számában. A verspublikáció eseményszerűségét és egyúttal a szabad versért és az újszerű költői beszédmód elfogadásáért folytatott symposionista küzdelmet mutatja, hogy a vers értékeit felismerve a *Híd* szerkesztői publikálják a szöveget, de előtte (a szerző nevének közlése nélkül) megküldik előzetes bírálatra a nagy tekintélyű irodalomtudós, egyetemi oktató Szeli Istvánnak, aki értékesnek minősíti a szöveget, felismeri a lírai beszédmód intenzitását, ugyanakkor épp a formával és a költői nyelvvel támadnak gondjai: nem tetszik neki a központosítás elhagyása, és választékosabb nyelvi formákat kér számon a költőn (lásd erről: Toldi).

Az 1962. szeptember 6-i számban közlik Nyéki Lajos *Kötött ritmus – szabad ritmus* című esszéjét, amely a szabad verset veszi védelmébe, minden egyes vers egyedi ritmusképzésének jelentőségét taglalva. A szöveg eredetileg az induló

párizsi *Magyar Műhely*ben jelent meg, a symposionistáknak pedig kapóra jött a saját verselési gyakorlatuk védelmében ez a nyugati magyar emigrációs irodalomból érkező érvelés.¹ A *Magyar Műhely* révén így nemcsak a délszláv irodalmi gyakorlatból kapnak támogatást újító elképzeléseikhez, hanem a magyar irodalom felől is. Nyéki Lajos cikke pedig azzal zárul, hogy „[h]a nem számolunk a teljesen dezorganizált, teljesen »szabálytalan« ritmus létével, ha nem tudjuk megérteni, hogy a rendszerességnek ezer és ezer fokozata van a szigorúan fesszes, izoritmikus táncritmusoktól a megtorpanó, az értelemmel, a kifejezéssel küszködő, az idegesen, szeszélyesen váltakozó, vagy éppen nehézkes léptekkel botladozó prózaritmusig, verselméletünk tökéletlen marad. Nyilvánvaló, hogy ilyen alapállásból nem közeledhetünk a megértés reményével olyan költőkhöz, mint Kassák, Füst Milán, Juhász Ferenc vagy Bikich Gábor.” (Nyéki 10)

A symposionisták tehát a magyar irodalomból is igen hamar felismerik a hozzájuk közel álló értékeket és kortárs alkotásmódokat. Az egykorú magyarországi magyar irodalomból először a már kanonizált szerzők költészete kerül látóköriükbe, és az irodalomtörténeti tárgyú esszék mellett Illyés Gyula, Somlyó György, Weöres Sándor költészetével foglalkoznak, és ezeknél a szerzőknél legfeljebb másodközlés szerepel a mellékletben. A folyóirattá váló *Új Symposion* vezeti be azt a gyakorlatot, hogy nem jugoszláviai magyar szerzőket is közölnek.

Az új jugoszláviai magyar költészetet ünnepli a melléklet 1963. október 17-i száma, amelyben Bányai János, Végel László és Gion Nándor értelmezi és méltatja Domonkos István és Tolnai Ottó költészetét a *Symposion* könyvek első két kötete, a *Rátka* és a *Homorú versek* megjelenése kapcsán. Költészet és a költői nyelv megújítására irányuló kísérletek értelmezése és a kritika reflexió együtt mozog a lapban, és ez az intenzív aktivitás rövid idő alatt újraírja a költői szóhoz való viszonyt. Már a mellékletben a szabad vers jegyében teljesedik ki nemcsak Domonkos István, Ladik Katalin és Tolnai Ottó költészete, hanem a belgrádi jogásznövendék Fehér Kálmáné is, illetve a műfordítóként is termékeny és a kötött versformákat is kultiváló Brasnyó Istváné. De Brasnyó igazi költészeti megszólalási formája is a szabad vers lesz. A költészethez való intenzív és ugyanakkor felszabadító viszony teszi lehetővé már a mellékletben és aztán a folyóiratban is számos fiatal költő, Utasi Mária, Jung Károly, Torok Csaba, Vicei Károly és mások megszólalását.

¹ A mellékletben lábjegyzetben közlik, hogy „A Párizsban megjelent Magyar műhelyből.” (Lásd továbbá: Nyéki *Kötött ritmus.*)

Már a kéthetente hat oldalon megjelenő melléklet időszakában is dominálnak a terjedelmesebb értekező műfajok, a folyóirattá alakulást követően végképp ezek uralják a lapot, és a szépirodalomban is olyan helyigényes műfajokra irányul erősebb figyelem, mint a folytatásos regény. A nagyméretű szövegtömbök között, a folyamatosan megjelenített költői gyakorlatok mellett, amelyek hónapról hónapra alakítják az irodalmi mezőt, időről időre jól szerkesztett versblokkok és versmellékletek teszik láthatóbbá a költészetet. A *Symposion*-mellékletben 1963. február 7-én megjelent, fentebb ismertetett Tolnai–Ladik–Domonkos közös verspublikációhoz hasonló, egymás jelentőségét is erősítő versösszeállítások szinte minden évfolyamban olvashatók. Így a folyóirat 8. száma (1965) a címlapján párban hozza Tolnai Ottó *Az angyalok lázadása* és Fehér Kálmán *Ikervers a Panaszokhoz* című verseit, majd a második oldalon ismét egy-egy Tolnai- és Fehér Kálmán-verssel folytatódik a lap, ezt követi két Ezra Pound-vers Fehér Kálmán fordításában, majd Jung Károly, Utasi Mária, ismét Ezra Pound (ezúttal Várady Tibor fordításában), aztán Brasnyó István, Kertész László, Tomaž Šalamun (Várady Tibor fordításában), hogy végül az akkor mindössze tizenhét éves Bordás Győző verse zárja az összeállítást.

Az 1970-es évfolyam végéig használt, 29x20 cm-es, nagyméretű laptükörben a több oldalon, több szerzőt egyszerre bemutató versösszeállítások különösen erőteljesen irányítják az olvasói figyelmet a költői szóra, a költői nyelvek változatosságát és az újonnan fellépő szerzők bőségét mutatják fel. Ez főleg a saját szerzők, a fiatal vajdasági magyar költészet esetében érvényesül, de a délszláv költészeti összeállítások is erőt sugallanak, a láttatott költői teljesítményeket befogadni és vele irodalmi párbeszédet folytatni tudó kultúra erejét. Erős versblokk jelenik meg a 20–21-es dupla számban (1967), amelyet Domonkos Istvánnak Nelly Sachs Nobel-díját ünneplő esszéje indít, bevezetve Domonkos Nelly Sachs-fordításait. Az esszé és a versválogatás megvilágítja, miért reagál a díjakra nem különösebben érzékeny Domonkos és az *Új Symposion* erre az eseményre. Domonkos a költői megszólalás erejének visszatérését méltatja, az eredeti és a műfordítás nyelvi problémáján keresztül is megvilágítva a szavak átütő erejét:

Nelly Sachs költészetével először a *Nagyvilág* hasábjain találkoztam. Első pillanatra feltűnt a költő fordításán is átütő hangja – ereje, melynek mágneses terében az idegen szavak is ugyanazt a célt szolgálták önfeláldozóan, mint az eltávolított eredetiek: a vágyódást, a halálérzést, csendet s melankóliát – mely úgy itatódott a magyar szavakba, oly ellenállhatatlan

nul és mégis szerényen, mint valami természeti jelenség, mint pára vagy köd, mint a láz vagy alkony az aggok szervezetébe.

(Domonkos, *Nelly Sachs, a Nobel-díj és egyebek* 16)

Jellemző, hogy ezt az elemi erőt a versválogatás élére állított Sós *nyelvek* című vers hogyan kívánja összeérinteni az idézetben is szóba hozott természeti jelenségek erejével:

A tenger sós nyelvei
 betegségünk gyöngyeit nyalogatják –
 A rózsá: a láthatárban,
 nem porból,
 éjből,
 születésedbe hanyatlik –
 Itt a homokon
 feketesége
 időbe göngyölt rejtjel
 mint a haj a halálban
 nő tovább.
 (Sachs 17)

Domonkos Nelly Sachs-fordításait Ladik Katalin *Ólomöntés* című verse, Raffai Ferenc hét költeménye, Jung Károly két verse, Brasnyó István *10 vers* című összeállítása és Tolnai Ottó *Tiszavirág* című poémája követi három, a lap mérete által is támogatott, látványos, karakteresen tördelt oldalpáron.

A nemzedék meghatározó szerzőinek költői tájékozódását és ízlését mutatja a 22. szám Ezra Pound-összeállítása, Ezra Pound *Folytonosan a tömegnek prédikálni* című esszéjével, majd Antun Šoljan és Mike Sweeney esszéjével a költőről, Ezra Pound néhány versének fordításával, végül Károlyi Amy fordítói megjegyzésével. Ugyanez a szám kezdi hozni Bori Imre avantgárdtanulmányainak sorozatát, amely az Ezra Pound-blokkal és a szám egyéb szépirodalmi anyagával együtt érzékelhetővé teszi Tolnai Ottó kritikájának olvasási horizontját Fehér Ferenc új verseskötetéről, amelyben az egy generációval korábbi, már kanonizált költő számos értékének és érdemének elismerésével együtt megmutatja, hogy mit is értenek a symposionisták a provincializmus korlátai alatt. Az elmélyült és voltaképpen méltányos írás a hiányokkal együtt mutatja meg, mikor áll

a vajdasági magyar irodalomban egyébként nagyra értékelt Fehér Ferenc költészeté közel a Tolnai által elképzelt vajdasági magyar költészet eszményéhez:

Talán csak a fiatal vajdasági költőknek sikerült először igazán meghódítaniuk a magyar költészet számára a tengert, ők otthon vannak a tengeren. Régi vágyam egy ilyen antológia szerkesztése. [...] Fehértől a *Tengerparti dél* című verset választanám:

A guggoló fügefák
fogócskát játszottak
a cesztán fék sikoltott
a barba Đorđe vörösborra
átömlött a Napba.
(Tolnai, *Útinapló* 24)

Bori tanulmányorozata láthatólag megnyitja a szerkesztők figyelmét a Bori által tárgyalt magyar avantgárd hagyományra, így a 23. számban a tanulmány második részével együtt hoznak egy válogatást *A magyar futurista jellegű lírából* címmel. A 26–27. számban pedig *A magyar expresszionizmus* című IV. részt követően a jugoszláviai magyar expresszionista lírából közölnek szemelvényeket, először idézve meg azt a hagyományt, amely aztán szintén Bori Imre kutatásai révén válik a vajdasági magyar irodalom vállalt hagyományává. Ugyanígy járnak el a szürrealizmusról szóló folytatásnál, amit követően Déry Tibor szürrealista költészetéből adnak válogatást. A szabad versnek a főleg délszláv és nemzetközi előzményekre támaszkodó symposionista gyakorlata így egyre inkább felmutatja előzményeit a 20. század első felének magyar avantgárd irodalmában is.

Ebben az időszakban erősödnek fel a lap kapcsolatai a publikációs nyilvánosságból kiszorított magyarországi neoavantgárd alkotókkal. A magyarországi neoavantgárd és az *Új Symposion* kapcsolatát kutató Kürti Emese említi a lap titkári teendőit intéző Jung Károly kapcsolatkereső levelét: „A lap politikájában 1967-ben következett be erőteljes nyitás a magyarországi neoavantgárd szerzők felé. Addig inkább – Bori Imre tanulmányainak köszönhetően – a Vajdaságban jelen lévő kassági konstruktivista tradíciót és baloldali örökséget tartották éberen. A nyitás jegyében és az *Új Symposion* szerkesztősége nevében Jung Károly titkár 1967. január 27-én figyelemfelhívó leveleket küldött szét a budapesti értelmiség köreiben.” (Kürti 26) Kürti Emese idézi Tolnai 1967-es útinaplóját is, ennek az együttműködésnek másik dokumentumaként: „A Hungáriában fiatal, hogy úgy

mondjam egészen fiatal magyar költők után szimatolok. Egyszerűen és elsősorban azért, mert szörnyen kíváncsi vagyok a velem egyidős és tőlem fiatalabb magyarországi verselőkre. A folyóiratokban hiába kutat utánuk az ember, pedig mindig éreztem, létezni kell egyfajta költészetnek, amit annyira hiányolok, nem csak itt, nálunk is. Minél jobban éreztem hiányukat, annál jobban meggyőződtem létezésükről. Néhánnyal, több mint valószínű, épp a tehetségtelenebbekkel, már volt kapcsolatunk. A kávéházban, utánuk érdeklődni, éppen az ő asztalukhoz lépek.

Kezdet címen folyóiratot szándékoznak indítani. Állítólag Kassák el is vállalta volna a folyóirat szerkesztését. Persze a dolog valahogy, valahol, mint ahogy az lenni szokott, elakadt, megfeneklett.” (Kürti 27–28, illetve Tolnai, *Útinapló* 531–32)

A lap teret biztosít az avantgárd jegyében történő útkereséseknek. Tolnait nem az avantgárdhoz mint mozgalomhoz vagy valamilyen irányzathoz tartozás izgatja, ezért sem fogalmaz konkrétan, hanem a másféleséget, az új hangokat hiányolja. Tolnai szabadon kezeli nemcsak a műfajok, hanem a művészeti ágak kereteit is, így a vers vagy a költészet fogalmát is, és a művészetek mint megnyilatkozási formák sokfélesége, szabadsága foglalkoztatja ekkoriban. „Ifjúságunk életének miért olyan kevés a megnyilatkozási formája?!”, teszi fel a kérdést *Útinaplójában* (Tolnai 524). Az előzmények nélküli, még saját mintaszerű formáját meg nem talált művészeti formák izgatják, ez nyilvánul meg a folyóiratról alkotott elképzeléseiben is, és ez érvényesül a költészettel kapcsolatos elképzeléseiben is. A új magyar költők után „szimatolva” ezért figyel föl a Hungária kávéházban találkozó fiatalokra, mert épp ilyen új megnyilatkozási formákat keresnek. Kürti Emese Tolnainak Bori Imrével folytatott vitáját, pontosabban *Néhány megjegyzés Bori Imre a legújabb magyar líráról című írásához* című cikkét (lásd Tolnai 12–13) összekapcsolja Tolnainak az új, neoavantgárd paradigmaváltás felé történő megnyílásával:

Tolnai a kiterjesztett költészetfogalomból levezetett happeninggel azonosította az új generáció megjelenését, és 1968-as vitáírásában már épp azért marasztalta el Bori Imrét, mert nem figyel föl a neoavantgárd fordulatra az irodalomban. Maga is generációváltó szerzőként azzal vádolta Borit, hogy a babitsi hagyomány normájának „áldozatul esve” nem vette észre a költészeti paradigmaváltást a fiatal magyarországi költőknél. A paradigmaváltást pedig épp az első magyarországi happening, *Az ebéd* megrendezésével kapcsolta össze, melynek leírását szövegének mellékleteként közölte.

(Kürti 28)

Ennek a vitacikknek az előzményeit egyébként épp a budapesti útinapló mutatja, amelyben Tolnai ott említi Borit, ahol az említett fiatalokkal Kassáknál történő látogatásáról beszámol. Amikor Kassák Tolnaival szót váltva Bori Imre „hihetetlen szorgalmán csodálkozik”, „[m]ajd ismét a fiatalokkal beszélget”, Tolnai a naplójában mintegy a felőle a fiatalok felé visszaforduló Kassák jelenlétében töpreng el Bori tanulmányírói módszerein, hatékonyságán, és „kritikusi rekvizitáriumának végtelen gazdagság”-án. Meglehető iróniával Bori professzionalizmusát a hivatásos „kasszanyitogató”-éhoz hasonlítja, és megállapítja, hogy „[e]z az ember egyszerűen megtalálta a modern vers kulcsát. Elemző szenvedélye elől egy vers sem menekülhet, sorban megtöri a verseket, akár a diót. Eddig a modern versek érthetlensége, megközelíthetlensége miatt panaszkodtunk, most viszont Bori tanulmányáradatában azon kapjuk magunkat, az ellenkezője miatt.” (Tolnai, *Útinapló* 533) Végig dicsérve ugyan Bori módszerességét, elemzéseinek tökéletességét, megjegyzi, hogy most már olyan kritikára vágyna, amely „*lenni hagyja a verset*”. Itt mutatkozik meg Tolnai irányzatellenessége is, vagyis az előre megszabott minták, keretek, preconcepciók elvetésének igénye, a művészetek közöttük a vers felszabadítása az előre ismert meghatározottságok alól. A kézikönyvekből megismert izmusok helyett a festmények esetében például a festék friss illatát kell szagolni (Tolnai, *Útinapló* 533). Itt is, s aztán az *Új Symposionban* közölt *Néhány megjegyzésben* is tulajdonképpen az anyag mélyebb, preconcepciók nélküli ismeretét kéri számon, az új költői kezdeményezéseknek az irodalomtörténész előzetes ismereteit mellőző megtapasztalását. Aztán az új költészeti tendenciákra példaként Szentjóby Tamás és Altorjay Gábor és társai által megvalósított happeninget idézi meg. Szentjóby, Altorjay és a magyar neoavantgárd más reprezentánsai, Balaskó Jenő, Erdélyi Miklós, Hajas Tibor vagy Beke László például időről időre megjelennek a lapban, amely a publikáció pusztá lehetőségén túl a művekkel párbeszédképes vizuális környezetet is biztosít.² Ez különösen Szombathy Bálint műszaki szerkesztése idején felel meg a neoavantgárd radikálisan kísérletező elvárásainak, a nyomtatás kétdimenziós realitását vagy a nyomtatott oldal és az újságlap terét is újrafogalmazva. A vizuális költészet, a happening és a performance útkereséseiben pedig különösen Ladik Katalin munkássága találkozik a magyarországi neoavantgárd legradikálisabb képviselőinek kísérleteivel.

² Kürti Emese ennek kapcsán kitér arra, mennyire nem volt elégedett Szentjóby verseinek vizuális megjelenésével, illetve Balaskó Jenővel együtt hogyan keveslik a magyarországi avantgárd alkotások jelenlétét a folyóiratban. (Lásd erről: Kürti 31–32.) Az *Új Symposion* azonban láthatólag fenn kívánja tartani jugoszláviai magyar identitását, és a lap elsősorban a saját alkotói kör több irányba tájékozódó, sokoldalú orgánuma és inspirációs közege kíván maradni.

Tolnai Ottó vagy Domonkos István költői kísérletei alapvetően megmaradnak a szövegversnél, ennek a kereteit tágítják, homogenitását roncsolják, megszakítva az értelemképzés linearitását, automatizmusait.

A különösen fontos költemények ugyanakkor kezdettől fogva gondosan tervezett arculatot kapnak, és körjük épült szövegek is erősítik jelenlétüket és összetettebbé, szerteágazóbbá teszik jelentéseiket. A 33. (1968. januári) számban így jelenik meg Tolnai Ottó *Guevara* című poémája, párban Domonkos István *Kislányom: Görögország* című költeményével. Mindkettő tördelése hangsúlyos, és dialógusba lép a szövegekkel. Főleg a Tolnai-versnél érvényesül ez, hiszen maga a szövegszerkezet is kimozdul a neoavantgárd vizuális költemény felé, így a köré épült képanyag szervesül azzal a szöveggel, amit az 1968-ban megjelent *Valóban mi lesz velünk* című Tolnai–Domonkos kötetből ezek nélkül a vizuális elemek nélkül ismerhetünk. A később a kötetben is dialogizáló két verset pedig Tomaž Šalamun szlovén költő versei követik a folyóiratban, Konc József és Báti Konc Zsuzsa fordításában, Konc József jegyzetével. A három anyag együtt publikálása erős szerkesztői szándékokat mutat: a három költő összetartozását, szövegeik együtt munkálkodását létesítik. Hasonló találkozást hoz létre a folyóirat 47. (1969. márciusi) száma, ismét Konc József jegyzete és fordítása révén közvetítve Šalamun *Mici projektum* című munkáját, amelyre Tolnai *Tomaž Šalamun* című versével kapcsolódik rá.

Tolnai költészetében a költőtárs hatása, példája nem rejtett és áttételes poétikai modellekben nyilvánul meg, hanem olyan ironikus, blaszfémikus, játékos lavinát indít el például a *Tomaž Šalamun* című versben, melyben a szlovén költő név szerint jelenik meg, a vajdasági magyar költő a szlovén nyelv hangzásvilágából indul ki, a Tomaž Šalamun név különös csengését beágyazza a magyar nyelvi közegbe, a szlovén költő figuráját pedig valósággal meghempergeti a saját vajdasági tapasztalatvilágában – számtalan szálát gombolyítva a két nyelv, a két régió köré.

(Csányi 91)

– fogalmaz Csányi Erzsébet Tolnai versének szövegközi és kultúraközi viszonyairól. Értékes és revelatív, az informativitáson messze túlmutató az *Amerikai költők* című hatoldalas összeállítás az 58. számban (1970. február), több műfordító közös munkája, amely e. e. cummingstól Charles Bukowskin vagy Lawrence Ferlinghettin át Bob Dylanig számos amerikai költő szabad versét közli, a költői útkeresések és kísérletek számos változatát felmutatva.

A lapba befűzött mellékletekkel történő próbálkozások izgalmas változata az 51–52. (1969. július–augusztusi) számban megjelent *Osztriga-kérdés* című 20 oldalas, külön tartalomjegyzékkel ellátott költészeti melléklet 28 fiatal vajdasági költő (köztük egy újvidéki szerb költő, Vujica Rešin Tucić) verseivel, valamint Végel László esszéjével Vujica Rešin Tucić költészetéről. Az összeállítás a fiatal vajdasági magyar költészet erejét, a megszólalás bátorságát és szabadságát mutatja, a symposionista kezdeményezés ösztönző erejét. Hasonlóan meglepő az 54. (1969. októberi) szám mellékleteként egyetlen fiatal költő, Kiss Jovák Ferenc verseinek vizuális elemekkel attraktívvá tett, poszterként történő publikálása.

Különösen értékes az 1971. májusi, 73. szám versmelléklete, Domonkos István, Fehér Kálmán, Danyi Magdolna, Koncz István, Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Szombathy Bálint és Fülöp Gábor verseivel. A kiváló költőkből álló névsoron és színvonalas verseiken túl igazán Domonkos *Kormányeltörésben* című poémája teszi eseményjellegűvé ennek az összeállításnak a megjelenését. A mellékletet magába foglaló szám a lapot indító három értelmező szöveggel, Utasi Csaba, Gerold László és Thomka Beáta írásával reagál a *Kormányeltörésben* megjelenésére, ezzel is mutatva, hogy a szerkesztők felismerték a költemény korszakos jelentőségét (Utasi 189–190; Gerold 191; Thomka 192–193).

A lap 1972. júniusi 86. száma pedig egészében versantológiaként olvasható, az *Új Symposion* költőinek legújabb verseit egyben mutatja fel, híven a lapszerkesztők korábban is érvényesülő gyakorlatához, hogy időről időre egy-egy műfajra vagy problémakörre irányítják a figyelmet tematikus számaikkal. A szokatlan tördelésű, az A/4-es méretű lapokra fekvő formátumban, három hasábra tördelte oldalakon a két szélső hasámban Koncz István, Brasnyó István, Domonkos István, Podolszki József, Tolnai Ottó, Danyi Magdolna, Utasi Csaba, Fehér Kálmán és Szombathy Bálint versei olvashatók, a középső hasámban Bányai János előszavával, amely a *Symposion*-nemzedék lírájáról megállapítja, hogy egészében fedi a jugoszláviai magyar költészet egy évtizedének fontos költői termését. Bányai kijelentése erősnek hat, de ha az eltelt évtizedek perspektívájából szemügyre vesszük a korszak költői produkcióit, illetve a létrejött művek és alkotóik utóéletét, lényegében igazat kell adnunk Bányainak. Ugyancsak a költészetnek szentelik a teljes 97–98., 1973. május–júniusi számot.

Számos további, a beérkezett anyagok és a szerkesztői figyelem találkozását jelző csomósodási pont azonosítható az évfolyamokban, így még Tolnai Ottó szerkesztői időszakában az 1972. novemberi szám első felének költészeti anyaga:

ciói, Domonkos István Slavko Mihalić-fordításai, majd kiváló összeállítás William Carlos Williams verseiből Kodolányi Gyula fordításában, szemelvényekkel J. Hillis Miller William Carlos Williams-esszéjéből.

Nem kevésbé látványosak az olyan szerzői portrék sem, mint Tolnai Ottó *Gerilla-dalok* című versciklusának vizuálisan is erős megjelenítése, a szerző arcképének a dokumentatív-illusztratív jellegű túlmutató használatával, a versekkel termékeny dialógust kialakító, emblematikus metszetekkel és grafikákkal – és a római számokkal számozott, ötven darab kis verssel, három igényesen kivitelezett oldalpáron, a folyóirat 19. számának (1966) 8–13. oldalán. Ugyancsak jól felismerhető arcot teremt a költő Déry Tibornak a szabad verseit közlő 35. szám, Déry *Az új versről* című bevezető esszéjével. Ez Bori avantgárd-sorozata *A magyar szürrealizmusról* szóló tanulmányának második folytatását követi, kiegészítve-illusztrálva azt.

Mindezek az itt kiemelt verspublikációk, szerzői portrék, összeállítások rengeteg kevésbé jelentős, esetenként súlytalan publikáció közegében jelentek meg, de egészében egy alakulási folyamatot reprezentálnak, amelyben a fentebb példaként említett és hasonló példákkal bővíthető csomósodási pontok, egy-egy számban egymásra találó szövegek párbeszédei, a folyóirat áramlásában a folyamatosan megjelenő és időről időre különösen értékes, tartalmas, újszerű alkotások olyan inspiratív közeget hoztak létre, amelyből egy évtized alatt karakteres szerzői opusok, önálló, felismerhető versnyelvek jöttek létre, olyan teljesítményekkel, mint Domonkos *Kormányeltörésben* című költeménye vagy Tolnai *Gerilladalok* című kompozíciója.

Brasnyó István a melléklettől kezdve állandó szerzője a lapnak, fordításaival is, kritikáival is, de költői kibontakozásának is ez a helyszíne. A symposionisták által meghonosított szabad vers teszi lehetővé a költészetére jellemző nyelvi áradást, burjánzást, amely a nyelv általi világteremtés lázát demonstrálja.³ Szinte minden számban jelen van verssel, rendkívüli intenzitással építi költészetét, és nyelvi kreativitása műfordításaiban is megmutatkozik.⁴ Ez a közeg indítja el

³ Lásd pl.: Brasnyó, „Versei” 19–20; „Hét költemény”, 4–6. Ugyanebben a számban *Öt horvát költő* címmel Ivan Slamnig, Jure Kaštelan, Milivoj Slaviček, Slavko Mihalić és Vesna Parun versei is az ő fordításában olvashatók, és ezek is jól mutatják, hogyan hasznosulnak fordításaiban költői nyelvi tapasztalatai, ugyanakkor nyomon következő, hogyan fejlődik költői nyelve, nyelvalakítói bátorsága nem egyszerűen a horvát inspirációk, hanem a műfordítás nyelvi kihívásai révén is.

⁴ Lásd pl. Leonid Šejka orosz származású szerb festőművész *Lerakat* című költői erejű szövegének fordítását: *Új Symposion*, no. 12, 1966, p. 10.

Jung Károly vagy Böndör Pál költészetét is még a hatvanas években először a szabad vers, majd a kötött formák és klasszicizáló vagy ironizáló költői beszéd-módok felé, és számos fiatal inspirál nem egyszerűen a versírásra, hanem saját eredeti poétikák formálására a következő évtizedekben.

Az a folyamat, amit az első nemzedék meghatározó költői elindítottak a versnyelv lehetőségeinek kutatásában, a versbeszéd felszabadításában, ez nem csupán a szabad vers változatainak sokféleségét eredményezte, hanem a saját poétikák alakításának, a költői útkeresések bátorságának a kultuszát is megteremtette. Nyilván nem lehet mindent közvetlenül levezetni az *Új Symposion*-hagyományból, de elképzelni is nehéz az *Új Symposion* folyamatosan megújuló költői teljesítményei nélkül azt a változatosságot, amit például Danyi Magdolna, Fenyvesi Ottó, Sziveri János, Szűgyi Zoltán, Harkai-Vass Éva, később P. Nagy István, majd Bozsik Péter vagy Beszedes István, később Szegedi Szabó Béla, Danyi Zoltán, Orcsik Roland stb. egymástól igencsak eltérő, saját önelvű poétikákat létrehozó költészete képvisel. A megtermékenyítő közeg alakításában az *Új Symposionnal* párhuzamosan természetesen meghatározó szerepe van a *Híd* folyóiratnak, a Forum kiadóházi háttérének és a művészi nyilvánosság más lehetőségeinek – amelyet egyre inkább az első symposionista nemzedék cselekvési tereként ismerhetünk fel.

Ennyire azért mégsem egyszerű és lineáris a symposionista szabad vers története. Az 1970-es években nyilvánvalóvá lesz, hogy a szabad vers önmagában nem biztosítja a vers szabadságát, hogy ha költői lázadás tárgya nem újul meg, ha a lírai nyelv automatizálódik, a költői beszédmódok megfelelnek az elvárásoknak, akkor nem következik be a költészet eseménye, legfeljebb az újabb publikációt lehet ünnepelni a megszokott keretek között. Az 1970-es évek elejétől valóban tanúi lehetünk az *Új Symposion* válságának, noha a lap színvonalas, elméleti tájékozódásai újszerűek, irodalmi és irodalomkritikai reprodukciós képessége megbízható, de a lapszámok megjelenésének eseményjellege, provokativitása eltűnik. Domonkos István *Kormányeltörésben* című poémáját követően, hosszan érlelt, ugyanakkor radikális művészi gesztussal gyakorlatilag abbahagyja a költői beszédet. Kitarzott némasága az 1971-et követő időszak legradikálisabb költői gesztusa. Tolnai Ottó szerkesztőként marginalizálódik, a verssel folytatott kísérletei költői műhelyében folytatódnak, és a *Világpör*, a *Gyökérrágó* önmagukban is jelentős kötetein át az 1970-es évek közepétől íródó, először az *Új Symposion* 166/167-es számában publikált *Wilhelm-dalokkal*, majd az 1980-as évek második felében írt *Árvacsáth*-versekkel újraformázzák ezt a költészetet.

Ladik Katalin szintén egyéni útjait járja, meglehetősen alkotói elszigeteltségben, a pályatársak tényleges reflexiói nélkül.

Az első nemzedék lázadó gesztusai, a hagyomány ellenében az új kezdést létesítő beszédének áradása után az 1970-es években kibontakozó jelentősebb életművek alkotói egyénileg keresnek autentikus utakat. Böndör Pál költői tehetsége a kötött formák, a szikár nyelv, a gondosan megválogatott szavak és szűkre szabott mondatok gúzsában látja a vállalható lírai beszéd lehetőségét. Leginkább Böndör költészetéhez közelítve, de voltaképpen magára és nemzedéktársaira is vonatkoztatva írja Danyi Magdolna, érzékelve a szükségszerű távolodást az első nemzedék által létrehozott költői hagyománytól, hogy

a világnak ebben a rendszerként meg-nem-ragadhatóságában, mikor is mindenről, ami rendnek mutatja magát, minden pillanatban kiderülhet, hogy csupán konvenció – a költőt a megismerés szándéka kényszerű természetességgel fordítja a szubjektum bizonyosságainak a feltérképezése felé. A költői beszéd vállaltan magánbeszéddé lesz, nem azért, mintha megtagadná a tapasztalások nyelvi megoszthatóságát, hanem mert nem tud olyan rendről, konvencióról, amit hierarchikusan a maga szubjektivitása fölé helyezhetne, aminek a szolgálatába szegődhetne. Innen e költészetek befelé fordultsága, nyelvi fegyelmezettsége, miközben szigorúságuk a szó iránt, mely sejtet és szuggerál, de a szubjektív megnevezendőt a beszéd mélystruktúrájában felejt – a hallgatás közelébe juttatja őket. Egyaránt a hallgatás határán, a hallgatás ellenében alakul például Böndör Pál, Veszteg Ferenc és Sziveri János költői világa, habár az egymástól eltérő beszédmodellek legfeljebb érintkezési pontokat tudnak felmutatni, de azonosságokat már nem. (Danyi 268)

Jellemző továbbá, hogy a hetvenes években indult költői nemzedékek már sokkal erősebb (akár hatás-)kapcsolatba kerülnek a magyar líra kortárs fejleményeivel, például Nemes Nagy Ágnes vagy Tandori Dezső költészetével, mint indulásakor az első nemzedék. Ugyanakkor továbbra is nyitva a szemhatáruk a délszláv térség irodalmi-művészeti horizontjai felé. Ennek nyomai érhetők tetten például Fenyvesi Ottónak a kortárs képzőművészet és zene, a populáris kultúra, a rock és a punk által inspirált költészetében.

Az első nemzedék mozgalmi perspektívájából ugyanakkor mindez a mintaszzerű építkezés, a rutinos értelmiségi pályaalakítás biztonságának látszik – és a hatalommal, az establishmenttel kötött kompromisszumnak. Az évtized végén, 301

az 1979. február–márciusi 166–167., különösen erős költészeti szám élén áll Végel László *Ne hagyd magad, avantgarde!* című esszéje, amely saját nemzedékén az eszmények elárulását, a következő nemzedéken pedig a megalkuvó alkalmazkodást kéri számon:

Tántorgó avantgardunk őszikéi rímelnék a kipusztított Futaki utcai platánfák rozsdaszínű leveleivel; az irodalmi fűvészkert őrei kényel-meszen és magabiztosan sétálgatnak a gyp-ágyak között. A zöld lugasok alatt időnként ünnepi koncert: percre ki van számítva minden, a rendezőség elégedett, nem történik meglepetés és baleset.

És ha mégis? Akkor szokatlan tapsvihar kerekedik és túlharsogja az Ismeretlent. Az megijed a zajtól, szó-szárnyait kifeszítené, mondani akar na még valamit, de a múltak értékei ellenállhatatlan erővel sodorják az örökkévalóság felé; ő még riadtan emlékezne vissza valami megbotránkoztatóra; tiltakozni akarna: nem azért jött, hogy az örökkévalóság funkcionáriusa legyen – de már nem szabadulhat; barátságos kezek figyelmeztetik, mielőtt kisodródna a szemhatárból. Csak valahol a dohos régiókban veszi észre, hogy ezek a kezek megszélidítettek. (Végel 57)

Utasi Csabára hivatkozva a jövőbe vetett hitet és a versbe vetett hitet kéri számon a költőtársakon: „Hit a versben: a szavak nyugtalansága, a szavak összeférhetetlensége, a szavak spontán kétértelműsége, a szavak lázadása a vers ellen, a vers lázadása a szavak ellen, a költő lázadása a vers ellen; az egymást kiegészítő ellentmondások hosszú folyamata.” (Végel 57) Bírálja azokat, akik természetes fejlődésként mutatják fel az ifjúkori avantgárd lázadás és ennek érett kori józan megtagadása folyamatosságát. Rámutat arra, hogy az avantgárd hagyományellenesség is kiüresedhet, amennyiben egy már korábban támadott és kiüresített hagyományt támad, az avantgárd is lehet terméketlen és marginális, ha „azt a szerepet vállalja, amit előzőleg kiszabtak rá: a technikai jellegű kísérletezést, a steril világképet, az értékmentes világlátást”; sőt giccsessé is válhat, amikor a „nosztalgiapermet bearanyozza öngyötrő, megmerevített kísérleteit” (Végel 59). De Végel szövege nem kíván megmaradni a vádnál, nemzedéke keserű önostorozásánál, hanem címének megfelelően felrázó pamflet kíván lenni, Sziveri János, Fenyvesi Ottó, Csorba Béla új nemzedékében bizakodva:

ne hagyd magad, avantgarde, mert jönnek mindig újak, akik kérdezni tudják: »Tán okosan hátrálni a szó-mágiákba az ártatlanság sunyi szellem-pénzein?« (Csorba Béla); akik kilépnek az irodalmi nagyvállala-

tokból és új szavak robbanóanyagával, az ész kiszámíthatatlan kalandjával, a termelőmód és az életmód megújuló stílusparancsaival közelítenek feléd, hogy mindenki lássa, nemcsak az albréti szobák titkos múzsája vagy te, hanem a kor amfiteátrumának hangos vitapartnere is. (Végel 59)

Az albréti szobák egyéni, halk szavú poézise helyett a nyilvánosság előtti közös, felrázó akciókra buzdítja tehát Sziveri Jánosék nemzedékét, nyilván nem függetlenül ennek a nemzedéknek az ekkorra már megformálódott szándékaitól, amely nemzedék ekkorra már integrálódott a folyóiratba, és 1980 márciusától Sziveri János főszerkesztésével át is veszi a lap felett az irányítást. Sziveri ekkorra meddőnek minősíti saját korai próbálkozásait az avantgárd szabad verssel, és kötött formákkal meg parodisztikus beszédmódokkal próbálkozik, eltökélten keresve a nyelvi, költői és politikai határsértés lehetőségeit – jóllehet a főszerkesztése idejében írott verseinek beszédmódja még csak keresi azt a hangot és azt a rímes, szótagszámláló, magát a költői formát is parodizáló versmodellt, amit 1983-as főszerkesztői leváltását követően kialakít. Fenyvesi Ottó főleg a punkkultúra szabadszájú szókimondása, a dolgok néven nevezése felé mozdul el a hetvenes évek végére, Sinkó-díjjal jutalmazott első kötetének, Végel László fenti szavaival élve „technikai jellegű kísérletezései” után. Csorba Béla úgyszintén a forma- és beszédmód-paródia eszközeivel provokálja a beállt irodalmi közízlést. Igazi avantgárd gesztusaik mégsem ebben realizálódnak, hanem azokban a politikai határokat sértő, kockázatokat vállaló szerkesztői döntésekben, amelyek közül a vers szabadságát érintők voltaképpen az olyan publikációs döntések voltak, mint a romániai kommunista rezsím által üldözött Szócs Géza melletti kiállítás Zalán Tibor versének közzétételével, vagy Tolnai Ottó *Orfeusz új lantja* című, a költői szó szabadságáért megszólaló költeményének megjelentetése.⁵

Igazán mélyreható változásokat tehát a folyóirat első szerkesztői nemzedékének működése hozott a vajdasági magyar irodalomban és a szépirodalmi műfajok közül különösen a szabad vers használatával és a költői beszéd megújításával, az avantgárd hagyomány integrálásával és a bekapcsolódással a nemzetközi neoavantgárd irodalmi-művészeti mozgásokba. Ebből a hagyománnyá vált gyakorlatból nőtt ki Tolnai Ottó, Domonkos István, Böndör Pál, majd Sziveri János, Fenyvesi Ottó és mások költészete, amelyek eredményei felismerhetővé és párbeszédképessé tették a vajdasági magyar irodalmat az egyetemes magyar iroda-

⁵ A problémakört alaposan körbejárja Szerbhorváth György *Vajdasági lakoma* című monográfiájában (Szerbhorváth 313–55); illetve bőségesen dokumentálja Csorba Béla és Vékás János, *A kultúrntanti visszavág* című, *A Symposion-mozgalom krónikája alcímű munkája*, 1994.

lomban, a délszláv térség irodalmi tereiben és nemzetközi összefüggésekben is. Sziveri János és szerkesztőtársai leváltását követően, az 1984-től 1989-ig változó összetételben, Purger Tibor vezetésével működő szerkesztőségek időszakában egészében háttérbe szorul a költői szó, a kevés megjelent versnek pedig nincs olyasfajta cselekvés jellege, mint az első nemzedék költői kísérleteinek. A szabad vers rutinos versbeszédként szólal meg a kezdő tollforgatók kezén is, még a Végel László által említett „technikai jellegű kísérletezés” sem jellemző, talán az egyetlen Bada Dada (polgári nevén Bada Tibor) költői indulása mutatható fel ilyen szempontból figyelemre méltó teljesítményként. A folyóirat működésének 1989-es újriformálása és az 1992-es megszűnése között eltelt három évben pedig végképp nem a költői útkereséseken van a hangsúly, a három évfolyamon erősen rajta vannak azoknak a belső társadalmi feszültségeknek és háborús eseményeknek a nyomai, amelyek járulékos következménye lesz a folyóirat működésének felszámolása.

Irodalom

- A kultúrtantati visszavág. *A Symposion-mozgalom krónikája 1954–1993*. Vál. szerk. Csorba, Béla – Vékás, János. Csorba Béla [magánkiadása], Újvidék, 1994.
- Brasnyó, István. „Versei.” *Új Symposion*, no. 11, 1965, pp. 19–20.
- . „Hét költemény.” *Új Symposion*, no. 14–15, 1966, pp. 4–6.
- Csányi, Erzsébet. „Tomaž Šalamun és Tolnai Ottó: Ironikus lírai ikonok.” *Hungarológiai Közlemények*, vol. 18, no. 3, 2017, pp. 90–99.
- Danyi, Magdolna. „Gondolatok költészetünkről.” *Új Symposion*, no. 158, 1978, pp. 267–68.
- Domonkos, István. „A vers fetisizálása.” *Ifjúság* (suppl. *Symposion*), vol. 18, no. 1962. május 31, p. 9.
- . „Nelly Sachs, a Nobel-díj és egyébek.” *Új Symposion*, no. 20–21, 1967, p. 16.
- Gerold, László. „Verseltörésben: »A vers totális« (Domonkos István).” *Új Symposion*, no. 73. 1971, p. 191.
- Kürti, Emese. „Ufo party. Az *Új Symposion* folyóirat szerepe a magyarországi neoavantgárdban.” *[Szét]tördelt hagyományok*, Szilágyi Zsófia Júlia szerk., Ferenczy Múzeumi Centrum, 2019, pp. 24–38.
- Ladányi, István. „Az újvidéki *Új Symposion* folyóirat első szerkesztői nemzedékének többközpontú irodalom- és kultúrafelfogása.” *Transzkulturalizmus és bilingvizmus a közép-európai irodalmakban – Transzkulturalizmus a bilingvizmus v literatúrach strednej Európy*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska, Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre 2018 / Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, 2018, pp. 23–31.
- . „Egy folyóirat-publikáció pillanata: Symposion, 1963. február 7.” *Műhely*, vol. 42, no. 5–6, 2019, pp. 99–102.

- . „Nemzedéki fellépés, csoportrepresentáció, egyéni karrier: Az újvidéki *Új Symposium* folyóirat első nemzedékének összehasonlító karriervizsgálata.” Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolatháló, *írócsoporthatások 4*, szerk. Bíró Annamária, Boka László, reciti – Partium Kiadó, 2021, pp. 303–15.
- Ladani, Istvan. „Prevođenje i kulturni identitet časopisa *Új Symposium* u prvim godinama izlazenja (1965–1971).“ *Književna istorija*, sv. 50, br. 164, 2018, str. 125–34.
- Losoncz, Alpár. „Kommentár.” *Új Symposium*, no. 200, 1981, pp. 418–24.
- . *A hatalom (nélküliség) horizontja. Hommage à Új Symposium*. Forum, 2018.
- Nyéki, Lajos. „Kötött ritmus – szabad ritmus.” *Ifjúság* (suppl. *Symposium*), vol. 18, no. 1962. szeptember 6., p. 10. Első közlése: *Magyar Műhely*, vol. 1, no. 1, 1962, pp. 31–37.
- Petrović, Branislav. „Vers, avagy hogyan is íródik a vers.” Fordította Domonkos István, *Képes Ifjúság* (suppl. *Symposium*), vol. 18, no. 1962. június 28., p. 8.
- Sachs, Nelly. „Versei.” Domonkos István fordításai, *Új Symposium*, no. 20–21, 1967, p. 17.
- Szerbhorváth, György. *Vajdasági lakoma: Az Új Symposium történetéről*. Kalligram, 2005.
- Thomka, Beáta. „A szöveg csendje.” *Új Symposium*, no. 73, 1971, pp. 192–93.
- Toldi, Éva. „Domonkos István: Rátka”. MMA – MMKI Lexikon, főszerk. Pécsi Györgyi, Falusi Márton, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, <https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/ratka> (utolsó hozzáférés: 2022. 9. 13.)
- Tolnai, Ottó. „Az egyszerűség problémái: Fehér Ferenc: Delelő, Forum, Novi Sad, 1966.” *Új Symposium*, no. 22, 1967, pp. 23–24.
- . „Doreen 2. ars poetica helyett.” *Képes Ifjúság* (suppl. *Symposium*), vol. 19, no. 1963. február 7., p. 11.
- . „Első esszé.” *Képes Ifjúság* (suppl. *Symposium*), vol. 17, no. 1961. december 21., p. 8.
- . „Néhány megjegyzés Bori Imre a legújabb magyar líráról című írásához.” *Új Symposium*, no. 34, 1968, pp. 12–13.
- . „Útinapló, folytatásokban”. *Híd*, vol. 31, no. 6, 1967, pp. 520–37.
- Utasi, Csaba. „Kormányeltörésben, Lucidus könyvégetések után.” *Új Symposium*, no. 73, 1971, pp. 189–90.
- Végel, László. „Ne hagyj magad, avantgarde!” *Új Symposium*, no. 166–67, 1979, pp. 57–59.
- Virág, Zoltán. „A margó vándorai.” *A magyar irodalom története III*, szerk. Szegedy-Maszák Mihály és Veres András, Gondolat, 2007, pp. 536–48.

THE CULT OF FREE VERSE IN THE NOVI SAD JOURNAL *ÚJ SYMPOSION*

Abstract

István LADÁNYI

University of Pannonia
Faculty of Modern Philology and Social Sciences
Department of English Speaking Literatures and Cultures
Veszprém, Egyetem u. 10, 8200 Hungary
ladanyi.istvan@mftk.uni-pannon.hu

The journal *Új Symposium* was launched in Novi Sad in 1965 and after several internal or forced transformations and generational changes, it ceased to exist in 1992. In the journal's programme of renewing Hungarian minority literature in Vojvodina, free verse based on the avant-garde literary tradition, along with essays and literary criticism, has gained particular importance. The paper traces the rise and literary achievements of free verse in the three decades of the journal.

Keywords: minority literature, journal history, *Új Symposium*, free verse

KULT SLOBODNOG STIHA U NOVOSADSKOM ČASOPISU *ÚJ SYMPOSION*

Sažetak

István LADÁNYI

Panonsko sveučilište

Fakultet moderne filologije i društvenih znanosti

Odsjek za anglofone književnosti i kulture

HU – 8200 Veszprém, Egyetem utca 10

ladanyi.istvan@mftk.uni-pannon.hu

Časopis *Új Symposion* iz Novog Sada pokrenut je 1965. godine, a nakon više unutarnjih ili prisilnih transformacija i generacijskih promjena trajno se ugasio 1992. godine. U programu časopisa za obnovu mađarske književnosti u Vojvodini, uz esejistiku i književnu kritiku, poseban značaj dobiva slobodni stih utemeljen na avangardnim književnim tradicijama. Studija prati uspon slobodnog stiha i njegove književne dosege kroz tri desetljeća djelovanja časopisa.

Ključne riječi: manjinska književnost, povijest časopisa *Új Symposion*, slobodni stih